

Towarzystwo w dobie pandemii COVID-19 a aktywność społeczna i edukacyjna emerytowanych funkcjonariuszy Służby Więziennej

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Praca poddaje refleksji proces towarzyszenia w czasach pandemii COVID-19 w Polsce w kontekście aktywności społecznej i edukacyjnej emerytowanych więźniaków.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Wiodącym problemem badawczym jest pytanie o to, jakie znaczenie dla emerytowanych funkcjonariuszy SW ma towarzyszenie i bycie we wspólnocie w czasach pandemii COVID-19, jakie strategie radzenia sobie w sytuacji trudnej, pozwalające im na podejmowanie aktywności społecznej i edukacyjnej, zostały wybrane przez emerytowanych więźniaków. Dla pełniejszego zrozumienia charakteru procesu towarzyszenia zastosowana została metoda badawcza polegająca na analizie strukturalnej tekstów narracyjnych. Zgromadzone materiały źródłowe to efekt pogłębionych wywiadów narracyjnych, badań fokusowych prowadzonych w środowisku emerytowanych więźniaków oraz analizy egodokumentów, stworzonych przez nich w trakcie dwóch projektów.

PROCES WYWODU: Artykuł składa się z pięciu części. Pierwsza zawiera wstęp do zasadniczych rozważań, a także szczegółowy opis metodologicznych podstaw badań. W części drugiej podjęta została próba opisu kategorii towarzyszenia z perspektywy pedagogicznej (w tym z punktu widzenia pedagogii ignacjańskiej) oraz z perspektywy aktywności podejmowanych przez emerytowanych funkcjonariuszy SW, omówione zostały charakterystyczne dla obu perspektyw cechy i wymiary działań. W części trzeciej przeanalizowane zostało zjawisko pandemii COVID-19 traktowane z jednej strony jako sytuacja trudna, z drugiej strony jak specyficzny czas towarzyszenia; omówione zostały negatywne i pozytywne skutki pandemii w kontekście codziennego funkcjonowania KZEIRSW. W części czwartej opisane zostały strategie i rozwiązania podjęte przez więźniaków umożliwiające przeciwdziałanie negatywnym psychologicznym skutkom pandemii. Ostatni fragment publikacji stanowi podsumowanie zawierające wnioski naukowe.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Z przeprowadzonych analiz wynika, że czas pandemii COVID-19 jest przez emerytowanych więźniaków traktowany w kategorii sytuacji trudnej, jak również specyficznego czasu towarzyszenia. Posiadanie nadmiaru niezagospodarowanego czasu i brak możliwości aktywnego działania wiąże się ze spadkiem jakości życia, przekłada się bezpośrednio na ich kondycję psychiczną i zdrowotną, jak również na motywację do podejmowania aktywności. Dla KZEIRSW współbycie we wspólnocie i możliwość działania na rzecz innych, troska o dobro drugiego człowieka, pozostawanie aktywnym uczestnikiem, a nie biernym obserwatorem życia społecznego, utożsamiane jest z dobrostanem psychicznym. Aktywność społeczna i edukacyjna osób

Sugerowane cytowanie: Urlińska-Berens, M. (2021). Towarzystwo w dobie pandemii COVID-19 a aktywność społeczna i edukacyjna emerytowanych funkcjonariuszy Służby Więziennej. *Horyzonty Wychowania*, 20(56), 107-118. DOI: 10.35765/hw.2191.

w okresie średniej i późnej dorosłości w dobie pandemii nabiera nowego sensu i znaczenia w kontekście ich indywidualnych doświadczeń.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Badania oparte na doświadczeniach ostatnich niepełna dwóch lat pokazują zasadność doboru zdalnej formy edukacji i komunikacji, która daje uczestnikom możliwość bycia razem i działania pomimo obecnej sytuacji trudnej związanej z pandemią. Udział w innowacyjnym projekcie edukacyjnym „Akademia RetroC@fe” był dla wielu emerytów KZEIRSW prawdziwym wyzwaniem, budził początkowo obawy i lęk. Najtrudniej było im pokonać własny lęk oraz ograniczenia związane z brakiem doświadczenia czy umiejętnościami korzystania z nowoczesnych technologii. Silniejsza jednak od strachu okazała się ciekawość i nieodparta chęć bycia razem. Po siedmiu miesiącach regularnych wirtualnych spotkań okazało się, że dla uczestników kontakty nawet te zapośredniczone stanowiły ogromne wsparcie psychiczne. Stały się elementem pozwalającym na integrację, budowanie trwałych i wartościowych więzi pomimo koronawirusowych ograniczeń. Czas i przestrzeń przestały być dla nich ograniczeniem, stając się potencjałem do zagospodarowania. Wirtualna przestrzeń stała się w trakcie wielu miesięcy izolacji pomostem łączącym na powrót aktywnych ludzi, dającym im możliwość spotkań, bycia razem, współuczestniczenia w procesie edukacji.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** **TOWARZYSZENIE, AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA
I EDUKACYJNA, KOMUNIKACJA ZAPOŚREDNICZONA,
PEDAGOGIA IGNACJAŃSKA, PEDAGOGIKA
TOWARZYSZENIA, SYTUACJA TRUDNA, PANDEMIA
COVID-19, ZDALNA EDUKACJA, ŚREDNIA I PÓŻNA
DOROSŁOŚĆ, RELACJE MIĘDZYLUZDZKIE**

ABSTRACT

Accompaniment in the Period of the COVID-19 Pandemic Versus Social and Educational Activity of Retired Prison Officers

RESEARCH OBJECTIVE: The work reflects on the process of accompaniment during the COVID-19 pandemic in Poland in the context of social and educational activity of retired prisoners.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The leading research problem is the question: what is the importance of accompanying and being in the community during the COVID-19 pandemic for retired Prison Service officers?; what strategies of coping with a difficult situation have been chosen by retired prison officers, allowing them to undertake social and educational activity? For more complete understanding the nature of the accompaniment process, a research method that consists in the structural analysis of narrative texts, was used. The collected source materials are the result of in-depth narrative interviews, focus research conducted in the environment of retired prison officers and the analysis of ego-documents created by them during two projects.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The article consists of five parts. The first part contains an introduction to the main considerations, and a detailed description of the research methodology, as well. In the second part an attempt was undertaken to describe the categories of the

accompaniment from a pedagogical perspective (including the point of view of the Ignatian pedagogy) and from the perspective of activities undertaken by retired prison officers. The specific features and activity dimensions for these perspectives were discussed. In the third part, the phenomenon of the COVID-19 pandemic was analyzed, on the one hand, treated as a difficult situation, and on the other hand as a specific time of accompaniment. The negative and positive effects of the pandemic in the context of the daily functioning of KZEIRSW were discussed. The fourth part describes the strategies and solutions undertaken by the retired prison officers which enabled to overcome the negative and psychological consequences of the pandemic. The last fragment of the publication is a summary containing the scientific conclusions. The analyzes show that the time of the COVID-19 pandemic is treated by retired prisoners as a difficult situation, as well as a specific accompanying time. Having too much undeveloped time and the inability to act actively is associated with a decrease in the quality of life, it translates directly into their mental and health condition, as well as their motivation to take up activity. For KZEIRSW, being in a community and being able to act for the benefit of others, caring for the good of another person, being an active participant and not a passive observer of social life, is equated with mental well-being. Social and educational activity of people in the period of middle and late adulthood during the pandemic takes on a new meaning and meaning in the context of their individual experiences.

RESEARCH RESULTS: The analysis shows that the time of the COVID-19 pandemic is treated by retired prison officers in terms of a difficult situation, and a specific time of accompaniment, as well. Having an excessive amount of free time and lack of possibility to work actively is connected with a decrease in the quality of life. This affects directly their mental and health condition, as well as their motivation to take up activities. For KZEIRSW, being in a community and being able to act for the benefit of others, caring for another human being, being an active participant and not a passive observer of social life, is equated with social well-being for prison officers. Social and educational activity of people in the period of middle and late adulthood in the time of pandemic takes on a new meaning and sense in the context of their individual experiences.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS AND RECOMMENDATIONS: Research based on the experiences of the last two years shows the legitimacy of choosing the online form of education and communication. This form gives participants the opportunity to be together and work despite the current difficult situation related to the pandemic. For the retired prison officers taking part in the educational „the Academia RetroC@fe” project was a challenge for many retired prison officers from KZEIRSW, and it initially aroused hesitation and fear. The most difficult thing for the retired prison officers was to overcome their own fear and limitations related to the lack of experience or the skills of using modern technologies. However, curiosity and irresistible willingness to be together turned out to be stronger than fear. After seven months of regular virtual meetings, it appeared that for the participants the contacts, even online, were a huge psychological support. They became an element enabling integration, building lasting and valuable bonds despite the coronavirus limitations. Time and space were no longer a limitation for them, it became a potential for development. Over the course of many months of isolation, this virtual space has become a bridge connecting active people again, giving them the opportunity to meet, to be together, and participate in education.

→ **KEYWORDS:** ACCOMPANIMENT, ACTIVE SOCIAL AND EDUCATIONAL, MEDIATED COMMUNICATION, IGNATIAN PEDAGOGY, PEDAGOGY OF ACCOMPANIMENT, DIFFICULT COMMUNICATION, COVID-19

Wstęp

Z chwilą przejścia w stan spoczynku wielu funkcjonariuszy SW rezygnuje z części działań, ich kontakty społeczne ulegają niejednokrotnie osłabieniu, mentalnie nastawiają się na odpoczynek, planują realizację pasji i zainteresowań odkładanych latami. Problem pojawia się w sytuacji, gdy emeryci wycofują się z życia społecznego, kontakty ograniczają do wąskiego grona rodzinnego czy sąsiedzkiego, zrywają więzi zawodowe i koleżeńskie ze środowiskiem więzienników. Poziom stresu związanego z profesją strażnika więziennego jest na tyle silny i obciążający psychicznie, że nie chcą oni wracać do przeszłości. Powoli zamykają się w swoim nowym osobistym świecie, stając się biernymi obserwatorami, a nie aktywnymi uczestnikami życia społecznego. Posiadanie zbyt dużo niezagospodarowanego czasu sprawia, że emeryci zaczynają nadmiernie koncentrować się na dysfunkcjach własnego ciała związanych z wiekiem, co tylko zwiększa dyskomfort psychiczny i poczucie frustracji (por. Mellibruda, 2014). Bywa, że po wielu latach zaczynają jednak odczuwać potrzebę przynależności do grupy, swego rodzaju tęsknotę za koleżeńskimi więziami, za dobrze znanym środowiskiem, z którym łączą ich wspomnienia. Wówczas emerytowani funkcjonariusze zaczynają szukać na powrót możliwości kontaktów z ludźmi, którzy znają specyfikę służby, lata przechodzili w mundurze i rozumieją problemy jak nikt inny. Odpowiedzią na oczekiwania środowiska jest działalność Krajowego Związku Emerytów i Rencistów Służby Więziennej. Bycie razem ze sobą i dla siebie nawzajem daje jego członkom siłę, poczucie sprawstwa i kontroli nad życiem, motywuje do działania na rzecz środowiska. W dobie pandemii COVID-19 towarzyszenie sobie nawzajem nabrało nowego znaczenia, stając się dla działaczy związkowych wyzwaniem i sytuacją trudną, wymuszającą na organizacji poszukiwania nowych rozwiązań i narzędzi ułatwiających aktywność, jak również wyznaczenie sobie nowych celów i zadań.

W tekście zostały wykorzystane materiały zgromadzone w trakcie prowadzenia badań w środowisku emerytowanych więzienników (pogłębione wywiady narracyjne, badania fokusowe oraz analiza egodokumentów) w trakcie projektów „*Życie emeryta to jest życie klawe. Edukacyjny i terapeutyczny wymiar pisania o sobie*” (projekt koncentrujący się na biograficznym i narracyjnym uczeniu się osób dorosłych) oraz „Akademia RetroC@fe” (projekt stanowiący interwencję edukacyjną w środowisku emerytowanych funkcjonariuszy SW). Oba projekty realizowane są w ramach działań Stacji Badawczej Międzysektorowego Partnerstwa „PANOPTIKUM” (naukowo-badawczego konsorcjum łączącego środowiska akademickie Akademii Ignatianum w Krakowie, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz środowisko czynnych i emerytowanych więzienników: Krajowy Związek Emerytów i Rencistów Służby Więziennej i Stowarzyszenie Oficerów Więziennictwa z sektorem prywatnym: Mentor S.A. oraz IL-PROJEKT). Kilkuletnia kooperacja

KZEIRSW i Akademii Ignatianum, umiejętność współpracy obu środowisk i budowane miesiącami zaufanie są kluczowymi elementami procesu towarzyszenia sobie nawzajem, pozwalającymi na efektywny dialog i koordynację działań prorozwojowych.

Dla pełniejszego zrozumienia charakteru procesu towarzyszenia, w których podmiotami są emerytowani funkcjonariusze, zastosowana została analiza strukturalna tekstów narracyjnych (Marek, 2017, s. 11-23), która w swej naturze ma synergiczny charakter. W jej toku wyróżnieni zostają „aktorzy”: czas, miejsce, wartości i oczekiwania. Wyłonienie z opowieści aktorów, określenie miejsca, czasu i kanonu wartości pozwala na ustalenie wzajemnych oczekiwań i życzeń aktorów. Badacz posiadając ww. dane jest w stanie zrekonstruować doświadczenia badanych osób, zrozumieć sposoby działania podmiotów w historii i uchwycić proces budowania tożsamości, poznać, odtworzyć i uporządkować ich świat wartości (będący jednocześnie środowiskiem istnienia oddziałującym na sposób myślenia, postawy, zachowania, motywację i potrzeby), jak również odkodować subiektywne odniesienia badanych do otaczającej rzeczywistości i zrozumieć, co jest dla nich pożądane, cenne, co jest celem dążeń (por. Sztumska i Sztumski, 2018; Marek, 2017).

Towarzystwo w perspektywie pedagogicznej

Proces towarzyszenia z założenia służy osiągnięciu nowej jakości życia. Towarzystwo traktowane jest w kategorii świadomej obecności, współbycia z drugą osobą. W pedagogice towarzyszenie łączy się z koncepcją wychowania, w której pedagog odgrywa rolę przewodnika, będącego wystarczająco blisko podopiecznego, aby go wspierać, ale jednocześnie na tyle daleko, aby pozwolić mu na autonomiczny rozwój. Punktem wyjścia w tej relacji mistrz – uczeń jest dialog, którego kluczowym elementem jest aktywne słuchanie, zrozumienie i wzajemny szacunek komunikujących się podmiotów. Ponowoczesność to czas dynamicznych i gwałtownych przemian, niepewności i zmian także w zakresie relacji międzyludzkich. W dzisiejszym świecie istnieje potrzeba obecności pedagoga, który będzie w procesie towarzyszenia jednocześnie przewodnikiem i tłumaczem, mobilizującym do samodzielności, pokazującym horyzonty myślenia, który nie wyręcza podopiecznego, lecz „otwiera (przed nim) biblioteki świata”, jest odpowiedzialny, mądry, krytyczny, kompetentny, pewny obranej drogi. Potrzeba osoby, która współuczestniczy w odkrywaniu świata i nowych znaczeń, jest liderem, który zna drogę, potrafi aktywnie słuchać, tłumaczy możliwości wyboru i konsekwencje decyzji (Kwieciński, 2000, s. 265-290).

Towarzystwo w perspektywie tradycji ignacjańskiej jest rozumiane jako wspólne przemierzanie drogi „aktorów” – mistrza i ucznia. Proces towarzyszenia jest permanentnym uczeniem się od siebie nawzajem w relacjach, w spotkaniach w codzienności, nierozdzielnie wiążąc się z troską o drugiego człowieka, z budowaniem atmosfery bliskości i zaufania w relacjach na linii mistrz – uczeń. Kluczową rolę w tej relacji odgrywa obecność, dialog i podmiotowość. Ignacjańskie towarzyszenie opiera się na dwóch konkretnych formach działania, zaczerpniętych z ćwiczeń duchowych Ignacego Loyoli,

magis i cura personalis. *Magis* jest wyrobieniem w sobie codziennego nawyku refleksji i panowania nad sobą, jest wyzwaniem chęci dawania z siebie innym „więcej”, „bycia lepszym”. *Cura personalis* to troska o osobę, gdzie relacje działają na zasadzie sprzężenia zwrotnego, pedagog pomaga podopiecznemu odkryć, w jaki sposób służyć i korzystać z dobra, uczy proaktywnej postawy, jest zaangażowany w intelektualny, emocjonalny, moralny, duchowy rozwój ucznia, pomaga nabyć cnoty/sprawności i troszczyć się o drugiego człowieka. Uczeń pod wpływem relacji z nauczycielem odkrywa i rozwija własną godność, wartość, dojrzeź, staje się odpowiedzialny za własne życie, refleksyjny, świadomy, odpowiedzialny, ambitny, elastyczny, skłonny do bezinteresownej pomocy innemu (Marek, 2017).

Odniesienia do ignacjańskiego procesu towarzyszenia obecne są w koncepcji Chrisa Lowneya, który podkreśla, że zasady zawarte w ćwiczeniach duchowych Loyoli przede wszystkim kształtują osobowość jednostki, pozwalają jej na zachowanie ciągłości i tożsamości. Dodatkowo mobilizują ją do podejmowania wyzwań i osiągnięcia wyznaczonych celów, pozwalają jej nabyć wyjątkowych cech, takich jak: samowiedomość (świadome życie i bycie w świecie, permanentne „uaktualnianie” siebie, dążenie do mistrzostwa, uporządkowania własnego życia, przezwyciężenia swoich słabości, znajomość swoich wad i zalet), pomysłowość (zdolność człowieka do panowania nad sobą, jest synonimem optymizmu życiowego, elastyczności, odwagi i sprawności), miłość (szacunek, autentyczna troska o drugiego człowieka, bezinteresowna pomoc i wsparcie, akceptacja siebie i innych, tolerancja i równe traktowanie) czy heroizm (twórczy niepokój, akty odwagi, szlachetność, wielkoduszność, impuls do działania i mierzenia się z życiem, niegodzenie się na bezmyślne wykonywanie zadań, oczekiwanie więcej od siebie i życia) (por. Marek, 2017; Lowney, 2013; Żmudziński, 2008).

Bycie z sobą i dla siebie nawzajem – towarzyszenie w aktywności emerytowanych funkcjonariuszy Służby Więziennej

Aktywność w okresie późnej dorosłości jest bez wątpienia siłą sprawczą i motorem napędowym w sprawnym działaniu. W związku z tym powstaje konieczność poszukiwania i wdrażania takich rozwiązań, które zdołają pobudzić osoby w okresie średniej i późnej dorosłości nie tylko do ustawicznego rozwijania się czy twórczej realizacji siebie, lecz także do większego angażowania się w działania na rzecz innych. W starzejącym się społeczeństwie polskim od lat coraz liczniej powoływane są do życia zinstytucjonalizowane formy, których głównym zadaniem jest zapobieganie marginalizowaniu osób w późnej dorosłości i umożliwienie im w miarę szerokiej partycypacji społecznej (Kot-Radojewska, 2014, s. 104). Taką rolę przyjął na siebie ponad 20 lat temu Krajowy Związek Emerytów i Rencistów Służby Więziennej (KZEIRSW), zrzeszający w ramach swoich struktur kilka tysięcy funkcjonariuszy, którzy zakończyli swoją służbę.

Pod koniec lat 90. XX w. pojawiła się oddolna idea i realna potrzeba integracji rozsiansych po całej Polsce samodzielnych struktur kół emerytów i rencistów więzienników

działających przy jednostkach organizacyjnych SW. Negatywne zmiany w przepisach dotyczące funkcjonariuszy SW, odbieranie kolejnych przywilejów grupie zawodowej, niejednokrotnie brak zrozumienia problemów środowiska i stygmatyzacja społeczna profesji przekładały się bezpośrednio na wzrost poziomu frustracji i poczucie bezsilności funkcjonariuszy, którzy odeszli ze służby. Coraz silniej odczuwana była w środowisku potrzeba stworzenia spójnej, walczącej w obronie interesów grupy zawodowej, wspólnoty dającej poczucie bezpieczeństwa, przynależności i solidarności, dającej większe możliwości oddziaływania, bycia bardziej słyszalnymi i dostrzeganymi przez otoczenie zewnętrzne.

Od 1997 roku obszary działalności KZEIRSW związane są z realizacją potrzeb społecznych, kulturalno-oświatowych, rekreacyjnych, początkowo to był czas konsolidacji środowiska więzienników, podejmowania licznych inicjatyw społecznych i obywatelskich, które były odzwierciedleniem silnej potrzeby aktywności i partycypacji społecznej emerytowanych funkcjonariuszy. Jednak od 2013 roku członkowie KZEIRSW zaczęli poszukiwać nowych impulsów, inicjatyw, inspiracji, dróg realizacji celów wspólnoty. To symboliczne nowe otwarcie zmieniło kierunki i formy aktywności Związku, pojawiła się nowa formuła towarzyszenia. Adekwatnie do nowej wizji Związku zmodyfikowana została strategia działania, a impulsem był kontakt i współpraca ze środowiskiem akademickim, w pierw z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu (2016), a następnie z Akademią Ignatianum w Krakowie (2018), która jest obecnie liderem międzysektorowego konsorcjum naukowo-badawczego.

Proces towarzyszenia podążył w kierunku ścisłego współdziałania środowisk akademickiego i więzienników, podejmowania wspólnych działań na rzecz integracji społecznej, animacji środowiskowej, aktywności społecznej i edukacyjnej. Realizowane obecnie inicjatywy edukacyjne (m.in. projekt „Akademia RetroC@fe”, „Dialog w mundurze” czy opracowywany program mentoringowy „(Re)Generacja”) są elementami procesu towarzyszenia, świadomego współbycia podmiotów edukacyjnych w relacji. Dzięki swojej aktywności w projektach emerytowani więziennicy tworzą kapitał społeczny tej formacji.

Pandemia COVID-19 czasem towarzyszenia

Okres pandemii jest dla ponowoczesnego społeczeństwa niewątpliwie czasem kryzysu, stopniowo narastającej sytuacji zagrożenia, będącej efektem nowych, zaskakujących okoliczności, powodującej w jednostce realną lub odczuwalną utratę kontroli i narastający stres. Z socjologicznego punktu widzenia kryzys jest kumulacją stanu napięć, konfliktów społecznych, które mają określone skutki dla rozwoju społeczności. Do negatywnych aspektów pandemii zaliczyć można: poczucie osamotnienia, izolacji, „zamknięcia w czterech ścianach” i częściowej utraty wolności czy wzmożone napięcie emocjonalne, które powoduje, że człowiek jest bardziej podatny na manipulację i indoktrynację. Sposób przeżywania i przetrwania sytuacji trudnych czy kryzysowych zależy od trzech kluczowych elementów: kontekstu społecznego (zmian w codziennym funkcjonowaniu, zdobywania aktualnych informacji, reakcji środowiska), kontekstu rodzinnego

(sytuacja ekonomiczna rodziny, jakość relacji interpersonalnych) oraz cech osobowościowych – dojrzałości mechanizmów obronnych, poziomu wrażliwości, temperamentu, postaw (Poleszak i Pyżalski, 2020, s. 9).

Pandemia COVID-19 wymusiła na społeczeństwie dostosowanie się do nowych standardów i procedur, zmieniły się również zasady społecznego funkcjonowania i warunki życia. Utrzymujący się stan pandemii i konieczność znalezienia się w sytuacji trudnej przyczyniły się znacząco do obciążenia zdrowia psychicznego ludzi, zwłaszcza osób w okresie późnej dorosłości. Nieprzewidywalność i permanentny stan zagrożenia wyzwalają w jednostkach poczucie lęku, dezintegrują codzienne życie, sprawiają, że niejednokrotnie w ludziach narasta stres, frustracja, niepokój i niepewność. Osoby doświadczając nowych, nieznanych dotąd sytuacji, starają się je zrozumieć, oswoić i przyjąć określoną strategię radzenia sobie, uruchamiając przy tym indywidualne mechanizmy obronne (Poleszak i Pyżalski, 2020, s. 7-15). Przewyciężenie kryzysu możliwe jest w sytuacji, gdy jednostka ma ugruntowane wewnętrznie przekonanie o własnej skuteczności, wierzy we własne zdolności do organizowania i podejmowania aktywności, które pozwolą na przewyciężenie przeszkód. Indywidualny osąd osoby determinuje postrzeganie sytuacji, oddziałuje na sposób myślenia, emocje, wpływa na motywację i zachowania (Skłodowski, 2010, s. 9-10).

Okres pandemii dla KZEIRSW był od początku (i jest nadal) sytuacją trudną, powodującą zmiany jakościowe w życiu emerytowanych więźniaków. Funkcjonowanie i działalność terenowa w koronawirusowej rzeczywistości stanowi dla formacji ogromne wyzwanie. Badane osoby podkreślały, że od wielu miesięcy w bieżącej działalności kół terenowych silnie odczuwają skutki obostrzeń. Strach, obawa o zdrowie i bezpieczeństwo, ograniczony dostęp do pomieszczeń na terenach jednostek penitencjarnych to czynniki utrudniające normalne funkcjonowanie emerytów i działalność lokalnych struktur związkowych. Najbardziej dolegliwym covidowym ograniczeniem była niemożność spędzania wspólnie czasu, organizacji zebrań, spotkań, realizacji zaplanowanych wydarzeń, wycieczek, wyjść czy okolicznościowych imprez, stanowiących przed pandemią elementy silnie integrujące środowisko więźniaków. Deficyt kontaktów interpersonalnych spowodował, że w wielu kołach terenowych doszło do dezintegracji działań.

Pandemia odcisnęła swoje piętno na procesie towarzyszenia. Postępująca izolacja, poczucie osamotnienia, apatia, depresyjne stany zwłaszcza wśród starszych członków, którzy przebywali w domach, przyczyniły się do rozluźnienia więzi międzyludzkich. Covidowa rzeczywistość dla części emerytów, którzy nie zdążyli się oswoić z nową sytuacją i zaadaptować do koronawirusowych realiów, stała się źródłem napięć, lęków, z którymi często samodzielnie nie potrafili sobie poradzić. Dla wielu posiadanie nadmiaru niezagospodarowanego czasu i brak możliwości aktywnego działania wiązały się z obniżeniem jakości życia, przełożyło się to bezpośrednio na kondycję psychiczną, ale także zdrowotną. W wielu kołach dochodziło do sytuacji, w której członkowie Związku, pozbawieni możliwości działania, pozostali niejako „w roli bez roli”.

W zaistniałej sytuacji jednym z adekwatnych i efektywnych rozwiązań okazało się wykorzystanie do kontaktów nowoczesnych technologii. Dzięki współpracy z AIK i nabytciu

odpowiednich kompetencji grupa 50 emerytowanych więzienników przeniosła część swojej aktywności do wirtualnej przestrzeni, dzięki czemu zyskali oni dodatkową możliwość komunikacji. W szybkim tempie nauczyli się wykorzystywać do bieżącej działalności związkowej dostępne platformy komunikacyjne. Częściowym rozwiązaniem problemu braku możliwości integracji i ograniczonych kontaktów była zmiana formuły spotkań i dostosowanie się do obostrzeń i wymogów sanitarnych. Z czasem część kół wykorzystowała możliwość spotkań na świeżym powietrzu, dzięki czemu mogli już organizować pikniki, ogniska, zawody wędkarskie czy wycieczki rowerowe. Podjęte zostały również udane próby zdalnych kontaktów (spotkania online), w kilku kołach utrzymane zostały cotygodniowe czy comiesięczne takie spotkania. Większość działaczy zaszczepiła się, co również miało wpływ na zwiększenie częstotliwości spotkań, nieco większą integrację w ramach organizowanych inicjatyw. Zmniejszył się również poziom lęku o życie czy zdrowie własne i innych emerytów. Dzięki temu możliwy był powrót (z zachowaniem reżimu sanitarnego) do cyklicznych kilkudniowych zjazdów przedstawicieli kół terenowych z całej Polski. Dodatkowo członkowie KZEIRSW wspólnie zaczęli poszukiwać alternatywnych strategii radzenia sobie z bieżącymi problemami kół terenowych funkcjonujących w covidowej rzeczywistości.

Pandemia COVID-19 stała się zatem impulsem do pozytywnych zmian zarówno w zakresie relacji interpersonalnych, jak i struktury osobowości jednostki. Pozytywnym aspektem pandemii koronawirusa jest fakt, że ludzie zaczęli dostrzegać znaczenie i potrzebę obecności drugiej osoby. Covidowe obostrzenia sprawiły, że zaczęto bardziej dbać o relacje międzyludzkie, a towarzyszenie i „bycie obok” nabrało nowego znaczenia, stając się cenioną wartością. W okresie izolacji część społeczeństwa zaczęła bardziej dbać o swoje zdrowie (fizyczne i psychiczne), ale przede wszystkim o jakość relacji międzyludzkich. Zamknięcie w domach spowodowało, że wiele osób przewartościowało swoje życie, zmodyfikowało priorytety, zaczęło doceniać wartość kontaktów z innymi. Ludzie nauczyli się wyznaczać granice, artykułować swoje oczekiwania i potrzeby, negocjować pozycje w relacjach domowo-rodzinnych. Paradoksalnie pandemia uzmysłowiła jednostkom, jak ważna, cenna i konieczna do normalnego funkcjonowania jest obecność drugiego człowieka, bycie razem w trudnym czasie (Żadkowska, 2021). Podobne postawy i zachowania dostrzegalne były wśród członków KZEIRSW.

Relacje zapośredniczone w służbie edukacji osób dorosłych w ramach Akademii RetroC@fe

Pandemia zarówno dla działaczy KZEIRSW, jak i dla współpracującego z nimi środowiska akademickiego był ogromnym wyzwaniem, ale również czasem towarzyszenia sobie nawzajem. W odpowiedzi na zgłaszane w trakcie trwania pandemii problemy środowiska pracownicy Akademii Ignatianum w Krakowie (AIK) opracowali innowacyjny program nauczania skierowany do emerytowanych funkcjonariuszy SW. Od grudnia 2020 r. członkowie KZEIRSW – na mocy porozumienia z AIK z 2018 roku – mają

możliwość podjęcia zdalnej edukacji w Akademii RetroC@fe. Projekt ten stanowi formę wsparcia i integracji społecznej, jest elementem procesu towarzyszenia, w którym paradygmatem jest tradycja pedagogii ignacjańskiej. W minionym roku akademickim blisko trzydziestu emerytów z kilkunastu kół terenowych skorzystało z oferty edukacyjnej AIK, kończąc 30-godzinny kurs w ramach zaplanowanych dziesięciu cyklicznych wirtualnych spotkań edukacyjnych (wykłady i konwersatoria w formie e-learningu prowadzone były przez kadrę naukową z partnerskich uczelni AIK oraz UMK).

Dla grupy emerytowanych więzienników edukacja zdalna stała się innowacyjnym rozwiązaniem, a sam program zajęć wdrożeniem idei edukacji całościowej. Rezultatem projektu było przygotowanie liderów społecznych, którzy wyposażeni w kluczowe kompetencje (wiedzę i umiejętności) mają możliwość zmieniania jakości życia i pracy emerytów należących do kół terenowych KZEIRSW, posiadli moc sprawczą wzbudzania sił społecznych w swoich środowiskach. Udział w tym projekcie stał się również szansą na przeciwdziałanie negatywnym skutkom pandemii. Pierwsi słuchacze byli jednocześnie ambasadorami tego projektu edukacyjnego, zadziałała metoda kuli śnieżnej, dzięki czemu do grona słuchaczy w kolejnym roku dołączyło kilkudziesięciu członków KZEIRSW.

Zakończenie

Z przeprowadzonych analiz wynika, że czas pandemii okazał się dla emerytowanych więzienników okresem rozwijania i odkrywania swoich pasji, autorefleksji i samorozwoju, idealnym momentem na nadrobienie zaległości w zakresie edukacji. Pojawienie się tanich, przystępnych i praktycznych rozwiązań, które ułatwiły im komunikację i przekazywanie informacji, sprawiły, że emeryci zyskali nowe możliwości nawiązywania i podtrzymywania kontaktów interpersonalnych. Nowoczesne technologie i wirtualne spotkania stały się w trakcie niespełna roku kluczowym elementem pomagającym w integracji środowiska, pozwalającym zaspokoić potrzebę przynależności, akceptacji, bezpieczeństwa, jak również samorealizacji. W tym kontekście wirtualna edukacja emerytowanych funkcjonariuszy SW miała charakter pomocowy i integracyjny, stała się przestrzenią dla nowych aktywności, dając możliwość dokonywania zmian, pozytywnych transgresji. Realizowane projekty edukacyjne stanowią element interwencji edukacyjnej w środowisku więzienników.

Dostosowanie indywidualnych priorytetów, jak również zmiana strategii działania KZEIRSW dostosowanej do dynamicznie zmieniającej się covidowej rzeczywistości, to swego rodzaju transgresja w myśleniu o sobie, swojej roli, aktywności emerytowanych funkcjonariuszy, jak również wizji i strategii działania całego Związku. To zmiana sposobu myślenia od „chcemy się organizować” i „chcemy się integrować” do „chcemy się uczyć, aby wiedzieć, aby być, aby działać, aby żyć wspólnie”. Cztery filary edukacji Jacques'a Delors'a są punktem wyjścia dla edukacyjnej i społecznej aktywności emerytowanych funkcjonariuszy SW, stając się kierunkowskazami dla budowanych relacji. Wspólnym

mianownikiem we współpracy Akademii Ignatianum w Krakowie oraz Krajowego Związku Emerytów i Rencistów Służby Więziennej są podzielane przez oba środowiska wartości i idea towarzyszenia, wpisujące się w tradycję pedagogii ignacjańskiej. Podjęte w realizowanych projektach „Akademia RetroC@fe” (nabywanie wiedzy, umiejętności i kompetencji) czy „Dialog w mundurze” (dzielenie się ze studentami swoją wiedzą i zawodowym doświadczeniem) cele i przyjęte rozwiązania są odpowiedzią na zdiagnozowane w trakcie prowadzonych badań potrzeby emerytowanych więźniaków i reakcją na współczesne wyzwania, jakie stawia przed zaangażowanymi w projekt podmiotami edukacyjnymi koronawirusowa rzeczywistość.

Badania oparte na doświadczeniach ostatnich niespełna dwóch lat pokazują zasadność doboru zdalnej formy edukacji i komunikacji, która daje uczestnikom możliwość bycia razem i działania pomimo obecnej sytuacji trudnej związanej z pandemią. Udział w innowacyjnym projekcie edukacyjnym „Akademia RetroC@fe” był dla wielu emerytów KZEIRSW prawdziwym wyzwaniem, budził początkowo obawy i lęk. Najtrudniej było im pokonać własny lęk oraz ograniczenia związane z brakiem doświadczenia czy umiejętnościami korzystania z nowoczesnych technologii. Silniejsza jednak od strachu okazała się ciekawość i nieodparta chęć bycia razem. Po siedmiu miesiącach regularnych wirtualnych spotkań okazało się, że dla uczestników kontakty nawet te zapośredniczone stanowiły ogromne wsparcie psychiczne. Stały się elementem pozwalającym na integrację, budowanie trwałych i wartościowych więzi pomimo koronawirusowych ograniczeń. Czas i przestrzeń przestały być dla nich ograniczeniem, stając się potencjałem do zagospodarowania. Wirtualna przestrzeń stała się w trakcie wielu miesięcy izolacji pomostem łączącym na powrót aktywnych ludzi, dającym im możliwość spotkań, bycia razem, współuczestniczenia w procesie edukacji. Wartością dodaną było również zacieśnienie współpracy środowiska akademickiego i emerytowanych więźniaków. Regularne wirtualne kontakty zaowocowały pojawieniem się nowych pomysłów, które zostają sukcesywnie wdrażane w ramach działalności Międzysektorowego Partnerstwa „Panoptikum”, wypracowaniem modelu działań i rozwiązań, które pozwoliły na alternatywne zagospodarowanie czasu wolnego emerytów, sformowanie przyszłościowych celów i wytyczanie nowych ścieżek rozwoju.

Podjęcie trudu edukacyjnego oraz aktywny udział w projektach przyczyniły się do wzmocnienia relacji interpersonalnych emerytowanych funkcjonariuszy SW i zacieśnienia współpracy zaangażowanych środowisk. Samo towarzyszenie nabrało w dobie pandemii COVID-19 również nowego znaczenia. Pracownicy AIK stali się dla uczestników projektu przewodnikami i tłumaczami, otwierającymi „biblioteki (wirtualnego) świata”. „Aktorzy” wspólnie przemierzając drogę ku rozwojowi i wzrostowi, wzajemnie mobilizują siebie do zachowań transgresyjnych, do przekraczania granic własnych słabości, lęków, obaw, ciągłego „uaktualniania” siebie, wychodzenia ze strefy komfortu oraz wyznaczania sobie nowych ambitnych celów. W tym kontekście towarzyszenie emerytowanym więźniakom jest *de facto* realizacją w praktyce zasad wpisujących się w tradycję pedagogii ignacjańskiej, których fundamentem jest zaufanie, szacunek i troska o dobro podmiotów edukacyjnych uczestniczących w tym procesie. Potwierdzeniem jest motto

przyświecające aktywności KZEIRSW: „człowiek wart jest tyle, ile uczynił dla innych”, nawiązujące bezpośrednio do fundamentalnych ignacjańskich zasad i idei towarzyszenia. Jest zaproszeniem i zobowiązaniem zaangażowanych osób do bycia razem i dla siebie nawzajem.

BIBLIOGRAFIA

- Kot-Radojewska, M. (2014). Aktywizacja społeczna seniorów na przykładzie Uniwersytetów Trzeciego Wieku. W: Ogrodzka-Mazur, E. i Morańska, D. (red.). *Późna dorosłość. Doświadczenia, problemy, wsparcie społeczne i edukacyjne* (s. 101-110). Wyższa Szkoła Biznesu.
- Kwieciński, Z. (2000). *Tropy – ślady – próby. Studia i szkice z pedagogii pogranicza*. Edytor.
- Lowney, Ch. (2013), *Heroiczne przywództwo. Tajemnice sukcesu firmy istniejącej ponad 450 lat* (Ł. Malczak, tłum.). Wydawnictwo WAM.
- Marek, Z. (2017). *Pedagogia towarzyszenia. Perspektywa tradycji ignacjańskiej*. Akademia Ignatianum w Krakowie.
- Mellibruda, L. (2014, 26 września). *Przestańmy używać słowa emeryci. To stygmatyzuje ludzi*. Na Temat. <http://natemat.pl/118217>
- Poleszak, W. i Pyżalski, J. (2020). Psychologiczna sytuacja dzieci i młodzieży w dobie pandemii, W: J. Pyżalski (red.), *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele* (s. 7-15). EduAkcja.
- Skłodowski, H. (2010). Psychologiczne wyzwania kryzysu. W: H. Skłodowski (red.), *Człowiek w kryzysie – psychospołeczne aspekty kryzysu* (s. 9-22). Wydawnictwo Społecznej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania.
- Sztumska, B. i Sztumski, J. (2018). *Świat wartości jako trzecie środowiska istnienia człowieka*. „Śląsk” Wydawnictwo Naukowe.
- Żadkowska, M. (2021, 7 maja). *Koronawirus. Czy istnieją pozytywne skutki życia w pandemii?* Polskie Radio. <https://www.polskieradio.pl/7/163/Artykul/2729542,Koronawirus-Czy-istnieja-pozytywne-skutki-zycia-w-pandemii>
- Żmudziński, W. (2008), Sukces po ignacjańsku. Cztery filary sukcesu według Chrisa Lowneya. W: W. Pasierbek (red.), *Pedagogika ignacjańska wobec wyzwań współczesnego humanizmu* (s. 265-271). Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum, Wydawnictwo WAM.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>